

ВІДЗИВ

офіційного опонента Кучерявого О. Г. , доктора педагогічних наук, професора на дисертацію Бадер Світлани Олександрівни «Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Теоретичний складник актуальності наукового пошуку Бадер С. О. коріниться в потребах розвитку тих положень теорії і методики професійної освіти, що стосуються неординарних шляхів і способів побудови у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти системи формування у них ціннісно-сміслових орієнтацій. У практичному вимірі актуальності його результати спрямовані на розв'язання суперечностей (вони достатньо повно висвітлені у вступі) між соціальним замовленням закладам вищої педагогічної освіти на випускника – вихователя закладу дошкільної освіти – з високим рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій та реальним рівнем аксіологічної культури його особистості, що не в повній мірі відповідає потребам держави і суспільства. Цей вимір знаходиться у площині якості виконання ЗВО соціального запиту на випускника з високим рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій, реалізації Концепції освіти дітей раннього і дошкільного віку (2020).

За результатами аналізу змісту дисертації зразу ж відзначимо наявність у ній тенденції – спрямованості на цілісну реалізацію основних складових методологічного апарату. Йдеться передусім про обрані дослідницею сучасні принципи організації наукового пошуку (аксіологічний, синергетичний, системний, екзистенціальний, особистісно-суб'єктний, діяльнісно-рефлексивний, компетентнісний, герменевтичний і середовищний підходи), несуперечливість його логіки і поняттєво-категорійного апарату.

Поняттєво-категорійний апарат дослідження загалом суттєво працює на його методологічну повноту. Цій стратегічній лінії підпорядкований і розгляд системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на різних рівнях нормативного аналізу – методологічному, теоретичному й експериментальному.

Не можна не звернути увагу на концептуальний «світлофор» розв'язання Бадер С.О. обраної проблеми. Він віддзеркалюється не лише в концепції й гіпотезі дослідження, але й висвітлює всі структурні компоненти спроектованої нею структурно-функціональної моделі відповідної системи. Проте не тільки концептуальність, а й доказовість є інтегральними індикаторами наукової новизни отриманих дисертанткою результатів.

Доказовість висунутих нею положень – сутнісна характеристика всіх параграфів першого розділу роботи. Щоб виокремити якісні параметри і структурні компоненти ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО (мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, комунікативний, рефлексійний), Бадер С. О. всебічно розглядає цей феномен спочатку у міждисциплінарній площині, а потім звертається до типологій психологічної структури особистості в контексті пошуку місця відповідних орієнтацій у ній (рис. 1.1, с. 99).

У системі обґрунтування теоретико-методологічних засад формування у майбутніх вихователів ціннісно-сміслових орієнтацій (другий розділ роботи) велика увага закономірно приділяється методологічному складнику. Тільки на доказовість результату працює ідея дослідниці щодо формулювання шуканих теоретичних положень з позиції ціннісно-сміислової парадигми в освіті й виокремлених нею методологічних підходів. Вона сміливо включається в науковий дискурс, учасниками якого є С. Кондратюк, Р. Пріма, Г. Цветкова та інші науковці, акцентуючи увагу на однобічності бачення сутності та умов формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів. Її аргументи підтверджують родзинку концептуальної ідеї: цей процес є «складним, багатовекторним,

емерджентним, пролонгованим у часі і поетапним» і має системний характер (с. 229).

Наголосимо й на доказовості спроектованого С. О. Бадер у третьому розділі теоретичного конструкту – структурно-функціональної моделі системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці (рис. 3.2).

Як і раніше, в його першому параграфі нею використовується передусім з метою підтримки певних оцінних тверджень теоретична і контекстуальна (посилання на наукових авторитетів, проектування майбутнього, опертя на минуле тощо) аргументація. Теоретична аргументація пов'язана з індукцією і дедукцією, врахуванням усталених у науці принципів і положень при визначенні компонентів відповідної системи – ціле-результативного, суб'єкт-суб'єктного, змістового, середовищного та технологічного. Характеристика цих компонентів цілісно подається в останньому параграфі розділу. Зокрема, дисертантка ретельно описує технологічний компонент, такі інноваційні педагогічні технології смислового характеру, як діалогова, технології розвитку критичного мислення, навчального тренінгу, роботи з медіатекстами. Родзинкою їх висвітлення є різновиди аргументації. Наприклад, ілюстрація (спосіб емпіричної аргументації) розробленої схеми співвідношення етапів технології розвитку критичного мислення та формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО (рис. 3.3).

Чи принесло все це аргументування Бадер С. О. наукові дивіденди? Так! Опертя дослідниці на різнобічні способи аргументації стало умовою розроблення нею закономірностей і принципів функціонування системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій у майбутніх вихователів – стрижня її внеску у педагогічну науку (с. 247 – 250).

Візитна картка четвертого розділу роботи – доказовість емпіричного рівня, індикаторами якої є приклади, ілюстрації, посилання на зразки, цільове обґрунтування, аналогії тощо. Ключовими у цій системі емпіричної й

квазіемпіричної аргументації Бадер С. О. є також ілюстрації. Йдеться передусім про матричні схеми реалізації адаптивно-пізнавального, діяльнісно-технологічного і смислотворчого етапів системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

Вражає і великий об'єм проілюстрованої роботи членів експерименту за науковим, методичним і організаційно-педагогічним напрямками. Відмітимо тільки її основні результати. Найвагоміший – створення в університеті аксіологічно-сміслового освітнього середовища, зокрема, наукових лабораторій та центрів реалізації аксіологічно-сміслової парадигми в освіті викладачами кафедр, активними учасниками відповідних тематичних вебінарів, майстер-класів, тренінгів у межах експерименту. Правильна стратегічна лінія дослідниці – тренінги спочатку для організаторів експерименту, а потім для студентів. Серед тренінгів найбільш продуктивними були «Людина у світі цінностей», «Аксіологічний портрет сучасного студента», «Актуалізація саморозвитку» та ін. Цікавим вважаємо вправлення організаторів експерименту у пошуках сенсу життя, складання ними синквейну за темою «Жити щасливо», виконання вправ на гармонізацію внутрішнього стану.

На різних етапах перевірки на ефективність розробленої системи створювались умови і для виконання студентами ролі активних учасників різнобічних тренінгів. Головне, що Бадер С. О. вдалося не тільки розкрити можливості програм різних дисциплін навчального плану в формуванні у майбутніх вихователів ціннісно-сміслових орієнтацій, але й удосконалити ці програми. У вирії наведених у змісті розділу відповідних прикладів як способів емпіричної аргументації особливо показовими є тема з курсу «Дошкільна педагогіка» «Дитинство як ціннісний феномен» і тема з курсу «Історія педагогічної думки, освіти та дошкільного виховання» «Аксіологічні основи виховання дошкільників: історичний екскурс». Вагомим елементом тренінгової роботи під час вивчення першої теми була

емоційно насичена вправа «Про що мріє дитина?». Ефективними методами опанування студентами змістом другої теми стали «Fishbone» і «Mind-Map» (майбутні вихователі вправлялися у створенні інтелект-карти генези становлення аксіологічної освіти дітей дошкільного віку). Своєрідними навчально-розвивальними полігонами для майбутніх вихователів виявилися авторські спецкурси «Аксіопедагогіка» і «Аксіологічні засади дошкільної освіти».

Не можна не схвалити прийоми творчого осмислення студентами ціннісного ядра конкретних фільмів, написання аксіологічно зорієнтованих есе, роботи з медіатекстами, технологію розв'язання ними запропонованих моральних дилем, складання портфоліо дитини в процесі практики, кейс-метод, способи вправлення в осмисленні себе, свого теперішнього і майбутнього і багато інших методів дослідниці на формувальному етапі експерименту.

Багатий емпіричний матеріал міститься і в додатках. Насамперед це діагностичний інструментарій для вимірювання рівня сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій у студентів, кількісні дані констатувального етапу експерименту, перелік використаних у експерименті медіа-текстів і зображень для написання студентами есе за картиною, авторські робочі програми навчальних дисциплін «Аксіопедагогіка», «Аксіологічні засади дошкільної освіти», приклади постів із соціальних мереж для обговорення у межах аудиторних занять та ін.

Оцінка результатів наукового пошуку здійснювалася дослідницею в якісному і кількісному вимірах за оптимальними критеріями з використанням адекватних поставленим завданням методик, а підтвердження достовірності — непараметричного лямбда-критерію Колмогорова-Смирнова.

Отримані Бадер С. О. результати є не тільки обґрунтованими, але й перспективними. У цьому контексті їх наукову новизну підсилюють можливості побудови класифікації методів формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, пошуку і

класифікації ефективних форм, методів і засобів корекції суттєвих викривлень у їхній ціннісно-смысловій сфері та ін.

Потужним є потенціал і практичного значення результатів цього наукового пошуку. Провідними його ознаками є: готовність до впровадження (якісно розроблено: навчальні програми спецкурсів «Аксіопедагогіка» і «Аксіологічні засади дошкільної освіти»; авторські навчальні програми та нове змістовне наповнення сукупності курсів фахового циклу, адекватний ним банк медіатекстів; посібники: «Розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкових класів», «Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям»; система навчально-методичних комплектів та ін.); масштаб впровадження результатів – всі регіони України; велика кількість категорій фахівців, що зацікавлені в цих результатах (науковці, аспіранти, вихователі ЗДО, слухачі системи післядипломної освіти та ін.).

Дуже позитивно оцінюючи результати і перебіг наукового пошуку Бадер С. О., зазначимо, що воно не уникнуло певних недоліків:

1. Враховуючи, що назва розділу 1 стосується лише сутності феномену ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО, а не процесу їх формування, логічніше було б назвати його так: «Психологічні основи розуміння сутності ціннісно-смыслових орієнтацій майбутнього вихователя, їх місця в структурі його особистості та механізмів формування». Ця рекомендація мотивується й тим фактом, що реально у параграфі переважно йдеться про різні версії психологічної структури особистості та авторське бачення місця в ній ціннісно-смыслових орієнтацій майбутнього вихователя.

2. На цікавій авторській схемі, що віддзеркалює місце ціннісно-смыслових орієнтацій у психологічній структурі особистості майбутнього вихователя ЗДО (рис. 1.1.), демонструється і зв'язок між ними та біологічно зумовленою підструктурою. Вважаємо: відповідні орієнтації насамперед пов'язані з підструктурою спрямованості, підструктурою досвіду, підструктурою форм відображення (на це психологічно правильно вказує

дослідниця), що краще було б зафіксувати за допомогою використання стрілочок. Біологічно зумовлена підструктура прямо не пов'язана з ціннісними орієнтаціями, а є тільки далекою передумовою їх появи: ще немає процесу осмислення особистістю своїх цілей як цінностей, можливостей для формування особистісного сенсу в їх досягненні.

3. Вважаємо не зовсім коректною таку фразу: «особистісний саморозвиток є передумовою самовдосконалення» (с. 277). Адже самовдосконалення в широкому розумінні цього поняття – це самоосвіта, самовиховання і саморозвиток. Саморозвиток може здійснюватися тільки засобами самоосвіти і самовиховання. Вони є його провідними чинниками.

4. На рис. 3.3. відображена достатньо цікава, раціональна і потрібна у науковому вимірі схема співвідношення етапів технології розвитку критичного мислення та формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. Було б психологічно правильно, щоб цілемотиваційному етапу технології розвитку критичного мислення відповідали пов'язані не тільки зі знайомством з проблемою і первинною оцінкою інформації сутнісні характеристики етапу у ціннісно-смісловому вимірі, але й ті, що прямо сприяють мотивації активності особистості в самоформуванні ціннісно-сміслових орієнтацій (зокрема, відповідне цілепокладання, установки на пошук сенсу в опануванні цінностями змісту дошкільної освіти). Знайомство з певною інформацією дуже далеке від мотивів, перетворення цінностей в особистісні й без їх емоційного переживання.

5. У роботі визначено наукову новизну дослідження. Проте чомусь не визначається теоретичне значення його результатів (їх стрижнева характеристика), яке полягає у їхньому впливі на розвиток певних теорій і концепцій. Яких саме?

6. Дисертація не уникнула орфографічних і синтаксичних огріхів.

Зроблені зауваження і рекомендації суттєво не впливають на підсумкову вельми позитивну оцінку опонентом цього дослідження. Як особистість і професіоналка-дослідниця Бадер С. О. знаходиться на

достатньо високому рівні сформованості теоретико-методологічної культури. Ця людина не є байдужою до реформування системи національної дошкільної освіти. Зміст її дисертації є цілком адекватним змісту автореферату.

Цілісна сукупність результатів, що отримані дослідницею, є достатньо повно віддзеркаленою в 50 публікаціях (з них 41 одноосібні), з яких 3 публікації у зарубіжних періодичних виданнях, 21 стаття в наукових фахових виданнях України, 1 монографія, 1 навчально-методичний посібник.

Рівень апробації результатів наукового пошуку на Міжнародних, Всеукраїнських і регіональних конференціях є задовільним.

Отже, дисертація «Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці» є актуальною, самостійно виконаною і завершеною фундаментальною науково-дослідною працею, яка за рівнями наукової новизни, теоретичного і практичного значення цілком відповідає п. п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 року №567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19. 08. 2015 р. , №1159 від 30. 12. 2015 р. та №567 від 27. 07. 2016 р.), що дає підстави для присудження **Бадер Світлані Олександрівні** наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13. 00. 04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент, провідний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, доктор педагогічних наук,

професор

Кучерявий О.Г.

